

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

SZÍNPADI RENDEZŐI TELJESÍTMÉNY SZERZŐI JOGI ÉS SZOMSZÉDOS JOGI MEGÍTÉLÉSE

SZJSZT-03/12

A Fővárosi Törvényszék megkeresése

A felperes mint rendező, illetve az alperes mint megbízó között szerződés jött létre 2009-ben L. E. „B. és D.” című művének színpadra állítására. A felperes álláspontja szerint A. R., az alperes igazgatója néhány nappal a tervezett premiért megelőzően a darabot jelentős mértékben átrendezte, az eredeti rendezői koncepciót figyelmen kívül hagyta. A felperes álláspontja az, hogy ezzel a felperes szerzői jogai súlyos sérelmet szenvedtek, az alperes szerint viszont csak a premier megmentése érdekében szükséges változtatásokat hajtottak végre. A felek között vita alakult ki arról, hogy a felperes rendezői munkája (konceptió) és annak a próbák során megvalósult formája önálló szerzői jogi védelmet élvez-e, vagy sem.

A felperes csatolta a mesejáték eredeti szövegét, az általa átdolgozott szöveget, az általa készített rendezés, illetve az „átrendezés” DVD-felvételét, valamint az előadás zenei anyagát.

A szakértői testület feladata, hogy a per iratai és a felperes által rendelkezésre bocsátott DVD- és CD-lemezek vizsgálata alapján nyilatkozzon a következőkről.

A bíróság által feltett kérdések

1. A felperes perbeli rendezése olyan egyéni, eredeti jelleggel rendelkező alkotásnak minősül-e, amely az Szjt. értelmében szerzői jogi védelem alá esik?
2. Amennyiben az előző kérdésre a válasz igenlő, úgy az alperes sérelmezett magatartása folytán megvalósul-e a szerzői jog sérelme, a ténylegesen megvalósult és színpadra vitt előadás sérti-e a felperes szerzői jogait?

Az eljáró tanács válasza a Fővárosi Törvényszék által feltett kérdésekre

Előzetes megállapítások

A színpadi művek műfaji sajátossága, hogy azok felhasználása, azaz a közönség számára történő elérhetővé tétel – a leírt szövegkénti, könyvformátumú többszörözés és terjesztés esetétől eltekintve – jellemzően nyilvános előadás, színrevitel útján történik. Eltekintve te-

hát attól az esetkörtől, amikor a színpadi irodalmi művek leírt szövegét, a dialógusokat és a szerzői utasításokat olvasás útján fogadják be – azaz a nem színpadra szánt irodalmi művekhez hasonlóan – a közönség a művet jellemzően nyilvános színpadi előadás formájában élvezheti, színre vitt formában tekintheti meg. A „színrevitel” a szerző és az előadóművészek teljesítményét ötvözi, méghozzá valamilyen koncepció mentén létrejött rendezésnek megfelelően. A rendezés és a színészi játék a mű interpretációjának, közönség számára történő tolmácsolásának, átvitt értelemben vett közvetítésének alapvető eszköze.

A színdarab leírt szövege a legalapvetőbb szerzői utasításokon túlmenően általában csupán a dialógusokat tartalmazza. A szerző annak tudatában alkot, hogy a mű a közönség számára a rendező interpretációja útján válik majd befogadhatóvá. Ezért a szerző a legfontosabb instrukciókon túlmenően nem köti meg a rendező kezét abban a tekintetben, hogy az a színpadképet, a színpadi mozgásokat, a díszleteket, a jelmezeket és a szereplői karakterjegyeket hogyan jeleníti meg, hogyan fejezi ki. A rendezői interpretáció ezért szükségszerűen egyéni, a rendező személyiségéből fakadó jellemzőket hordoz; funkciójából adódóan azonban, minthogy a művet a közönség számára közvetíti, a színpadi rendezés inkább az előadóművészi teljesítményhez áll közel, mint a szerzői művekhez.

A konkrét kirendelés szerinti első kérdés arra irányul, hogy a felperes perbeli rendezése mint egyéni, eredeti alkotás a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) értelmében szerzői jogi védelem alá esik-e. A kérdés tehát az, hogy a felperes perbeli rendezése a színpadi művek műfaji sajátosságából adódó interpretációs szabadság, illetve általános mozgástér keretein belül marad-e, és ily módon, mint előadóművészi teljesítmény, szomszédos jogi teljesítménynek tekintendő-e, vagy a felperes rendezői teljesítménye ezt a határt túllépve magát az eredeti leírt művet egyéni, eredeti módon átalakítja, bővíti, és ezáltal eléri a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni, eredeti szerzői alkotóteljesítmény szintjét.

Hogy mit kell szerzői jogi szempontból előadóművészi teljesítményen érteni, azt nemzetközi szinten az Előadóművészek, a Hangfelvétel-előállítók és a Műsorsugárzó Szervezetek védelméről szóló, 1961-ben Rómában létrejött egyezmény (Római Egyezmény) 3. Cikk *a*) pontja és a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Előadásokról és Hangfelvételekről szóló 1996. évi Szerződésének (WPPT) 2. Cikk *a*) pontja határozza meg. Hazánk a Római Egyezményhez 1994-ben csatlakozott, a WPPT kihirdetésére pedig 2004-ben került sor.¹ A hivatkozott nemzetközi egyezmények az előadóművész fogalma alá tartozónak tekintik a színészeket, az énekeseket, a zenészeket, a táncosokat és más olyan személyeket is, akik irodalmi vagy művészeti műveket *megjelenítenek, énekelnek, elmondanak, szavalnak, eljátszanak* vagy bármely más módon *előadnak*; a WPPT ezen túlmenően a művek *interpre-*

¹ Az 1961. évi Római Egyezményhez történő csatlakozásról a 4/1994. (II. 11.) OGY határozat rendelkezett, a WPPT-ét a 2004. évi XLIX. törvény hirdette ki. Az egyezmények rendelkezései részben 1994. július 1. óta, részben a jelenleg hatályos Szjt. hatálybalépése, 1999. szeptember 1. óta a magyar szerzői jog részét képezik.

tációját (a hivatalos magyar szövegfordítás szerint: *tolmácsolását*) végző személyeket is az előadóművész szerzői jogi fogalma körébe sorolja.

A színpadi előadás rendezője a közönség számára interpretálja, tolmácsolja a színdarabot. Bár ő maga az előadásban személyesen nem működik közre, nincs a színpadon, mégis azon személyek közé sorolandó, akik a színpadon jelen lévő színészekhez képest ugyan „más módon”, de tolmácsolják a művet.

Az Sztj. 1. § (8) bekezdése, illetve a törvény XI. Fejezet 73–75. §-a alapján az előadóművészi teljesítményeket a szerzői joggal szomszédos jogi védelem illeti meg. A kérdés tehát az, hogy a felperes rendezése megmarad-e a szomszédos jogi védelem keretein belül, vagy azt túllépve szerzői jog által védett teljesítménynek tekintendő-e.

Az Sztj. 1. § (2) bekezdés *d*) pontja értelmében szerzői jogi védelem illeti meg a színpadi műveket. Az Sztj. 1. § (3) bekezdése alapján a szerzői jogi védelem a művet a szerző alkotótevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A 4. § (2) bekezdése szerint szerzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása is. Az Sztj. 29. §-a az átdolgozást oly módon határozza meg, hogy átdolgozás a mű minden olyan megváltoztatása, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.

A rendezés és a színdarab mint szerzői mű viszonyát a színpadi művek előzőek szerinti „nyitottsága” alakítja: azáltal, hogy a szerző nem ír le mindent, csupán a legfontosabb utasításokat, szükségképpen teret enged a rendezői koncepció érvényesülésének. A műfaj aleatorikus sajátosságai is megfigyelhetők az egyes művek színrevitele során, amennyiben a rendezői koncepciót, a rendezést a próbák, a színpadra állítás során végzett kísérletezések is alakíthatják.

A gyakorlatban megfigyelhető, hogy a rendező – a dramaturg segítségével – változtatásokat hajt végre a színdarab szövegén. Vannak ugyan alapvetően szöveghűnek mondható előadások is, de olykor radikális dramaturgiai beavatkozás is megfigyelhető: dialógusok, sőt jelenetek sorrendje változik, az előadás új szövegrészekkel bővül, esetenként dialógusok, sőt szerepek vagy egész jelenetek maradnak ki a műből. A kérdés, hogy az ilyen radikális beavatkozások a rendező (illetve a dramaturg részéről) minden esetben az eredeti színpadi mű átdolgozását jelentik-e, vagy a műfaj sajátosságainál fogva az ilyen átalakítások jellemzően még megmaradnak az előadóművészi interpretáció, tolmácsolás szintjén.

Ugyancsak felmerül a kérdés, mint a perbeli előadás esetén is, hogy a zeneszámok, dalok beépítése, a mű zenei elemekkel történő bővítése átdolgozásnak minősül-e. Bár az ilyen zenei betétek, hasonlóan az előadás vizuális megjelenését alakító díszlet-, illetve jelmez- (vagy animációs) művekhez, jellemzően önálló szerzői jogi védelem alatt álló alkotások, az eredeti színpadi mű átdolgozását önmagukban nem jelentik. A zeneművek beépítése csak akkor eredményezi az eredeti színdarab átdolgozását, ha az eredeti prózai szöveg megzenésítése történik, illetve ha az eredetileg prózai színpadi mű átalakul operává, operetté vagy musi-

callé. Ilyen esetekben a műfajváltás ténye megalapozza az átdolgozást. Ha azonban a mű az eredeti, a szerző által leírt szöveg, illetve utasítások tartalmi, formai, műfaji kereteit nem lépi át, úgy a dalbetétek, valamint a színpadi díszletek, jelmezek alkalmazása önmagában nem jelenti az eredeti színdarab átdolgozását.

Ha a színpadi mű szerző által leírt szövegén végrehajtott rendezői-dramaturgi változások érintetlenül hagyják a történetet, az azokat meghatározó fontos elemeket, jeleneteket, szereplői karaktereket, úgy a rendezés, illetve a rendezői koncepció megmarad az előadói interpretáció szintjén. Ha azonban a rendezés (illetve a dramaturgi munka) eredményeként az eredeti mű a rendező alkotótevékenysége nyomán létrejött egyéni, eredeti elemekkel, történetalakítással, új jelenetekkel, szereplői karakterekkel az eredeti mű által hordozott jelentésre kiható jelleggel módosul, változik, a rendezés az eredeti mű átdolgozását valósítja meg. Ez utóbbi esetben az egyéni, eredeti többlet alkotáselemek tekintetében a rendező munkája saját szerzői alkotótevékenységnek minősül.

Annak a kérdésnek a megválaszolásakor, hogy valamely színpadi mű előadásának rendezése a mű interpretációjának, tolmácsolásának, előadásának minősül-e, vagy pedig az a mű többlet alkotáselemeket tartalmazó szerzői átdolgozásának tekintendő, figyelemmel kell lenni tehát a színpadi művek műfaji sajátosságaira, rendezői interpretációra való nyitottságára, továbbá arra is, hogy a színpadi mű alkotásjellegét nem a szöveg önmagában fejezi ki, hanem a szöveg, a történet, a dramaturgiai séma, a szereplők karakterjegyei együtt határozzák meg.

Amennyiben a rendezés megmarad az előadóművészi interpretáció, tolmácsolás, „egyéb módon” történő előadás keretein belül, úgy az ilyen rendezést az Szjt. 73–75. § szerinti konkrétan felsorolt vagyoni jogok (a rögzítetlen előadás rögzítéséhez, sugárzásához, továbbá a rögzített előadás többszörözéséhez, terjesztéséhez és ún. leihívással megvalósuló hozzáférhetővé tételéhez fűződő kizárólagos vagyoni jogok), illetve a névfeltüntetésre, valamint az előadás eltorzítása elleni védelemre vonatkozó, személyhez fűződő jog illeti meg. Az Szjt. felhívott 73., illetve 75. §-a alapján ítéltethető meg, hogy a rendezés más rendező általi megváltoztatása, illetve egyéb beavatkozások sértik-e az eredeti rendező szomszédos jogait. Ha ugyanis nem valósulnak meg az Szjt. 73. §-ában konkrétan felsorolt felhasználások, úgy a rendezés megváltoztatása önmagában nem ütközik a rendező Szjt. által védett vagyoni jogaiba. A rendező névfeltüntető joga, illetve a torzítás elleni védelemhez fűződő személyi joga pedig csak akkor sérül, ha az általa színre vitt előadással kapcsolatban nevének feltüntetése elmarad, illetve a más rendező általi megváltoztatás torzító vagy csonkító jellegű, vagy olyan megváltoztatást, illetve csorbítást valósít meg, amely az eredeti rendező becsületére vagy hírnevére sérelmes. Egyéb esetekben, amennyiben az eredeti rendezés az alapul szolgáló színpadi műhöz képest maga is csupán előadóművészi teljesítménynek számít, úgy a rendezés megváltoztatása nem minősül jogsértőnek.

Más a helyzet, ha a rendezés olyan szintű beavatkozást valósít meg az alapul szolgáló színpadi művön, amely eléri a szerzői átdolgozás szintjét. Ebben az esetben a rendezőt (át-

dolgozó szerzőt) saját önálló, egyéni, eredeti alkotáslemeire tekintettel az átdolgozott színdarabon szerzői jogok illetik meg attól függetlenül is, hogy az ilyen átdolgozás során nem sérülhetnek az eredeti színpadi szerző szerzői jogai sem, azaz az átdolgozás csak az eredeti szerző vagy jogutóda engedélyével lehet jogszerű. Függetlenül tehát attól, hogy az átdolgozó rendezőnek vagy a megrendelő színháznak ilyen szintű beavatkozás esetén ki kell kérnie az eredeti mű szerzői jogosultjának engedélyét (enélkül ugyanis az átdolgozás az eredeti szerzői jogosult szerzői jogába ütközik), az átdolgozó rendezőt megilleti az átdolgozásán fennálló szerzői jogi védelem. Ennek megfelelően az ilyen átdolgozást az átdolgozó rendező szerzői jogosítása nélkül nem lehet felhasználni, előadni, valamint tovább átdolgozni sem. Mindez akkor releváns tehát, ha az eredeti rendezői koncepció, az eredeti rendezés az eredeti színdarabhoz képest olyan többlet alkotáslemeket hordoz, hogy mint átdolgozás önálló szerzői jogi védelem alatt áll.

A gyakorlatban valamely rendezői koncepció, rendezés felhasználása körül kialakuló vita feloldásának a kulcsa az lehet, hogy írásba foglalták-e a felek – a rendező és a megrendelő színház – a rendezői koncepciót. Meg kell ugyanis jegyezni, hogy számos esetben (pl. nagy költségvetésű, különös jelentőséggel bíró produkciók esetében) a szerződés előfeltétele, majd pedig a későbbiekben megkötött szerződés mellékletét képezi az írásba foglalt rendezői koncepció. A rendezői koncepció előre történő rögzítésével számos későbbi vita elkerülhető. A koncepció hivatott utalást tenni a rendező szövegváltoztatási szándékára, továbbá a benne rögzített egyéb tárgyi körülmények (pl. díszlet- és jelmezelképzelések) szintén tartalmazhatnak egyediségükben védeltséget érdemlő megoldásokat.

A perbeli esetben a periratok között fellelhető volt az egyes előadásváltozatok DVD-felvételein túlmenően az eredeti L. E.-mesejáték szövege, továbbá a felperes által abból készített szöveggönyv. Ugyancsak fellelhető (A/2) az alperesi előadásváltozat szöveggönyve. Ezen okirati bizonyítékok tekintetében a peres felek között nem merült fel ellentmondás, ezért az eljáró tanács elsődlegesen ezeket a leírt szövegeket, illetve szöveggönyveket vizsgálta meg azzal, hogy azokat összevetette az előadások audiovizuális felvételeivel is.

Az eljáró tanács válaszai a kirendelés szerinti konkrét kérdésekre

1. A felperes perbeli rendezése olyan egyéni, eredeti jelleggel rendelkező alkotásnak minősül-e, amely az Szjt. értelmében szerzői jogi védelem alá esik?

Az eljáró tanács álláspontja szerint a felperes perbeli rendezése nem valósít meg önálló egyéni, eredeti szerzői alkotást, az nem megy túl az eredeti L. E.-mesejáték rendezői, előadóművészi interpretációjának szintjén.

Az eredeti L. E.-mesejáték szövege és a felperesi szöveggönyv összehasonlítása során megállapítható, hogy a felperes által végzett szövegmódosítások nem érik el azt a szintet, hogy a módosítások az eredeti L. E.-szöveghez képest egyéni, eredeti többlet alkotásle-

meket hordoznának. Ehhez képest a felperesi előadásváltozat szerinti eredeti kezdést tartalmazó DVD-felvétel sem mutat eltérést. A felperesi szövegváltozatban ugyan az eredeti L. E.-szövegben nem szereplő karakterek is megjelennek: *Áttentő Redáz Árnýéka, Viktor, két biciklis zsonglőr, Egy Cukahara srác, két fiú meg két lány*, ezeknek a többletalakoknak a megjelenése nem minősül a történet szempontjából lényeges változásnak, csak a dramaturgiai sémát érinti. A felperesi változat szerinti szövegváltozások, a kimaradt szövegrészek, a szó szerinti szöveghűségétől való eltérés sem tekinthető olyan változtatásnak, amely megalapozná az eredeti L. E.-mesejáték átdolgozását. A változtatások nem mutatnak lényeges változást a történet menetében.

Az egyes előadásváltozatokat tartalmazó DVD-felvételek alapján sem állapítható meg olyan, a színrevitelrel együtt járó, a mű interpretációján túlmutató, illetve az eredeti művet módosító többlet alkotásalelem, amely megalapozná az eredeti L. E.-mű átdolgozását a felperes által. A dalbetétek, a díszletek és jelmezek alkalmazása nem változtat az eredeti L. E.-művön. A dalok és a vizuális elemek önálló szerzői művek, de nem alakítják át az L. E.-művet. Az L. E. mű kifejezetten megengedi, sőt megkívánja zenei elemek alkalmazását, hasonlóan a vizuális elemekhez, a mesebeli hatást keltő jelmezek, díszletek alkalmazásához, ezek kialakítását azonban a szerző a konkrét előadásra bízta. Ezért a dalok, díszletek, jelmezek nem jelentik az eredeti L. E.-mű módosítását, átdolgozását.

A díszletek, jelmezek, zenei betétek tekintetében szerzői jogosultnak a díszlet-, illetve jelmeztervező(k), illetve a zenei betétek zeneszerzője és szövegírója minősül.

2. Amennyiben az előző kérdésre a válasz igenlő, úgy az alperes sérelmezett magatartása folytán megvalósult-e a szerzői jog sérelme, a ténylegesen megvalósult és színpadra vitt előadás sérti-e a felperes szerzői jogait?

Tekintettel arra, hogy az előző kérdésre, azaz a felperesi rendezés szerzői műnek történő minősíthetőségére az eljáró tanács válasza nemleges, nem állapítható meg a felperes szerzői jogainak megsértése sem.

A periratokban megjelenő tényállás alapján továbbá a felperes az Sztj. 73. és 75. §-ában felsorolt szomszédos jogainak megsértése sem állapítható meg, igaz ennek megállapítására a kereset nem is irányul. A felperes előadóművészi névjoga nem sérült, hiszen az ő neve került feltüntetésre az előadással kapcsolatban. A felperes az alperes sérelmezett magatartása körében nem hivatkozott az előadás eltorzítására, de ilyen beavatkozás, mint ahogy egyéb olyan csorbítás, illetve változtatás, amely a felperes becsületére vagy hírnevére sérelmes volna, sem állapítható meg a szövegek és az audiovizuális felvételek alapján.

Az eljáró tanács a szövegek és az audiovizuális felvételek, valamint a peradatok, illetve a felek tényállást érintő nyilatkozatai alapján megállapította, hogy az alperesi előadásváltozat sem ment túl a rendezői interpretáció keretein. Az alperesi rendezés sem

valósította meg L. E. mesejátékának az átdolgozását. Az alperesi előadásváltozat egyértelműen a felperesi rendezésen alapul, annak felhasználását valósítja meg még ha némileg átalakított módon is. A peradatok alapján azonban nem állapítható meg szerzői jogi, illetve előadóművészi szomszédos jogi értelemben releváns módosítás, átalakítás, a díszletek, jelmezek, a dalbetétek nem változtak, a jelenetek, illetve a szöveg átalakítása során az előadás többletelemekkel nem bővült. A rendezés átalakítása nem rugaszkodott el olyan mértékben a felperesi rendezéstől, hogy az a felperes fentiek szerinti előadóművészi szomszédos jogába ütközne.

Id. dr. Ficsor Mihály, a tanács elnöke
Dr. Sár Csaba, a tanács előadó tagja
Dr. Szikora János, a tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Tarr Péter